

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

5 (411)

SEPTEMBER – OCTOBER 2024

ALMATY, NAS RK

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н=2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мыктыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Күлжанат Нурымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н=2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2024

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансеит Кансеитович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Лязат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А.Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № **16895-Ж**, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2024

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhanseit Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 4**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 6**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2024

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 5. Number 411 (2024), 210–226
<https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.836>

ӘОЖ 372.3/4
МҒТАП 14.29.09

G. Tanabayeva*, A. Boranbayeva, 2024.

South Kazakhstan Pedagogical University named after U. Zhanibekov,
Shymkent, Kazakhstan.

E-mail: gulmira.tanabayeva.84@mail.ru

WAYS TO DEVELOP THE VOCABULARY OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES OF PRESCHOOL AGE THROUGH FAIRY TALES

Tanabayeva Gulmira Tulebayevna – Candidate of Philological Sciences, senior lecturer, South Kazakhstan Pedagogical University named after U. Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan, E-mail: gulmira.tanabayeva.84@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4753-6091>;

Boranbayeva Aktolkyn Raysbekovna – Acting Associate Professor, Doctor of Philosophy (PhD), South Kazakhstan Pedagogical University named after U. Zhanibekov, Shymkent, Kazakhstan, E-mail: aktolkn81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6256-6999>.

Abstract. The article discusses fairy tales, one of the oldest genres among the genres of folk oral literature. The methods and techniques of effective vocabulary development of preschoolers with the help of wonderful examples of fairy tales are considered. Kazakh fairy tales develop sophistication in children, form correct speech, correct coherent speech, instill the ability to clearly express their opinions.

When introducing children with special educational needs to fairy tales, it is necessary to take into account: the age characteristics of children; when telling, presenting fairy tales, the type and level of characteristics of children should be taken into account; the interests of children should be taken into account. Familiarity with Kazakh folk literature, fairy tales contributes, first of all, to the rapid development of the child's sensitivity, the formation of visually effective thinking. The cognitive interest of the child is clearly manifested, actively manifested in communication with adults, as well as initial volitional qualities (striving for results).

In the article we tried to show that determining the level of motivation, aspiration, conscious activity in the development of educational activities of children with intellectual disabilities increases the effectiveness of the results only with diagnostic, substantive and technological support and their phased implementation. Due to the increasing requirements for the organization of preschool education with the help of modern technologies in the modern field of education, more and more attention is being paid to this issue. In the article, we examined the methods and techniques

of optimal vocabulary training for children with intellectual disabilities using innovative technologies.

Keywords: preschool children, oral folk speech, children with intellectual disabilities, vocabulary, cognition, attention, innovative technologies, result, person.

Г.Т. Танабаева*, А.Р. Боранбаева, 2024.

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан.
E-mail: gulmira.tanabayeva.84@mail.ru

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ

Танабаева Гүлмира Тулебаевна – филология ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан,
E-mail: gulmira.tanabayeva.84@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4753-6091>;

Боранбаева Ақтолқын Раисбековна – философия докторы (PhD), доцент м.а.,
Ө.Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан,
E-mail: aktolkyn81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6256-6999>.

Аннотация. Мақалада халық ауыз әдебиетінің ішіндегі ең көне жанрлардың бірі –ертегілер сараланған. Ертегілердің керемет үлгілері арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын қалыптастырудың тиімді дамыту жолдары мен әдіс-тәсілдері қарастырылған. Қазақ ертегілердің қасиеттері балалардың талғампаздығын дамытып, дұрыс сөйлеу мәнерін, дұрыс байланыстырып сөйлеуін қалыптастырып, өзінің пікірін тиянақты жеткізе алуға дағдыландырады.

Ерекше білімге қажеттілігі бар балаларға ертегілермен таныстыру барысында: балалардың жас ерекшеліктерін ескеруіміз қажет; ертегілерді баяндау, мазмұндау кезінде балалардың ерекшеліктерінің түрі мен деңгейі назарға алынуы тиіс; балалардың қызығушылықтары назарға алынуы керек. Халықтық шығармалармен, атап айтқанда ертегілермен танысу, баланың жан әлемінің жылдам дамуына, көркем қиялының тиімді қалыптасуына түрткі болады. Баланың ересектермен қарым-қатынас барысында танымдық қызығушылығы, сондай-ақ бастапқы еріктік белсенділік (нәтижеге ұмтылу) анық сипатталады.

Мақалада зерде бұзылыстары бар балаларды оқыту іс-әрекетін ертегілермен дамытудағы ынта-ықылас, ұмтылыс, саналы белсенділік деңгейін анықтау нәтижелердің тиімділігі тек диагностикалық, мазмұндық және технологиялық қолдаумен және оларды кезең-кезеңмен жүзеге асырумен арта түсетіндігін көрсетуге тырыстық. Бүгінгі білім беру саласында балаларды оқытуда инновациялық технологиялардың пайдаланумен ұйымдастыру талабының күшеюі, заманауи әдіс-тәсілдерге кеңінен назар аударылуда. Мақалада зерде

бұзылыстары бар балаларға ертегілерді инновациялық технологиялар арқылы сөздік қорын оңтайлы оқытудың әдіс-тәсілдерін қарастырдық.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі балалар, халық ауыз әдебиеті, ертегі, зерде бұзылысы бар балалар, сөздік қор, таным, зейін, инновациялық технологиялар, нәтиже, тұлға.

Г.Т. Танабаева*, А.Р. Боранбаева, 2024.

¹Южно-Казахстанский педагогический университет имени О. Жанибекова, Шымкент, Казахстан.

E-mail: gulmira.tanabayeva.84@mail.ru

СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ СКАЗКИ

Танабаева Гүлмира Тулебаевна – кандидат филологических наук, ст. преподаватель, Южно-Казахстанский педагогический университет имени О. Жанибекова, Шымкент, Казахстан, E-mail: gulmira.tanabayeva.84@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4753-6091>;

Боранбаева Ақтолкын Раисбековна – и.о.доцента, PhD, Южно-Казахстанский педагогический университета имени О. Жанибекова, Шымкент, Казахстан, E-mail: aktolkyn81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6256-6999>.

Аннотация. В статье рассмотрены сказки, один из древнейших среди жанров народной устной литературы. Рассмотрены способы и приемы эффективного развития словарного запаса дошкольников с помощью замечательных примеров сказок. Казахские сказки развивают у детей утонченность, формируют правильную речь, правильную связную речь, прививают умение четко выражать свое мнение.

При знакомстве детей с особыми образовательными потребностями со сказками необходимо учитывать: возрастные особенности детей; при рассказывании, изложении сказок должен приниматься во внимание тип и уровень особенностей детей; должны приниматься во внимание интересы детей. Знакомство с казахской народной литературой, сказками способствует, прежде всего, быстрому развитию чувствительности ребенка, формированию наглядно-эффективного мышления. Ярко проявляется познавательный интерес ребенка, активно проявляющийся в общении со взрослыми, а также начальные волевые качества (стремление к результату).

В статье мы постарались показать, что определение уровня мотивации, стремления и сознательной активности в развитии учебной деятельности детей с нарушениями интеллекта способствует повышению эффективности результатов только при условии диагностической, содержательной и технологической поддержки, а также поэтапной реализации этих подходов. В связи с усилением требований к организации обучения дошкольников с помощью современных технологий в современной сфере образования этому

вопросу уделяется все большее внимание. В статье мы рассмотрели методы и приемы оптимального обучения словарного запаса детей с нарушениями интеллекта с помощью инновационных технологий.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, устная народная речь, дети с нарушениями интеллекта, словарный запас, познание, внимание, инновационные технологии, результат, личность

Кіріспе. Қай кезеңде болмасын адам баласының алдында тұратын негізгі де, басты да мақсат – саналы ұрпақ тәрбиелеу. Біздің ұрпағымыз – біздің болашағымыз. Біздің болашағымызды жан-жақты дамыған, санасы мол, мәдени, ғылыми ұстанымды тұлға ету, біздің қоғам алдындағы міндетіміз. Балаларды жан-жақты дамыған, тәрбиелі азамат етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен тілін, сөздік қорын, байланыстырып сөйлеуін дамытуымыз қажет. Балалардың ақыл-ойының толысуы, жан-жақты дамуы балабақшадан бастау алады. Мектепке дейін балалардың тіл байлығын дамытып, қоршаған ортаға дүниетанымын қалыптастырса, сана-сезімі ұлғайып, сөйлеу тілі қалыптасады. Қоғамға зерде бұзылыстары бар балаларымызды әлеуметтендіру үшін сөздік қорын, қарым-қатынас құралын дамыту бірден-бір басты жұмыс болып табылады.

Материалдар мен зерттеу әдістері.

Мақала тақырыбы бойынша әдебиеттерді талдадық, теориялық материалдарды жинақтау және жүйелеу әдісін пайдаландық. Зерттеу барысында тарихи-салыстырмалы, объективті-аналитикалық, салыстырмалы-жүйелі жинақтау, баяндау, жүйелі талдау, тұжырым жасау әдіс-тәсілдері жүргізілді, алынған нәтижелерге сандық және сапалық талдау жасадық.

Талқылау.

«Қазіргі әлемде білімге деген көзқарас балалар өмір сүріп, өсіп жатқан, жылдам өзгеріп отыратын болмыспен бірге өзгеруде. Білім баланың туылған сәтінен бастап өмір бойы жалғасатын процесс ретінде қарау білім беру процесін ұйымдастырудың икемді стандарттарын қабылдауды қажет етеді. Балалар көп уақытын білім беру ұйымдарында өткізеді, бұл балалардың мәдени және этникалық әртүрлілікке құрмет көрсетілетін үйлесімді, мейірімді, дамытушы, инклюзивті, әділ ортада балалық шағын өткізуі үшін тиісті жағдайлар жасаудың маңыздылығын түсінуге әкеледі» (Қазақстан Республикасы Президентінің 2010ж. 7 желтоқсандағы №1118 Жарлығы),- деп айтылғандай баланың тәрбиесі маңызды дүние.

Инклюзивті білім беру ең алғаш рет XIX ғасырда Еуропада пайда болды (Песталоцци, 2009: 32). Инклюзия бастапқыда әділдік ұстанымы ретінде қарастырылды (Artiles, 2006: 260-268); қалыпты мектептерде арнайы сыныптарды ашуды ұсынды, (Pirrie, 2007: 19-31), және де қалыпты сынып балаларының ішінде ЕБҚ бар балаларды бірге оқыту ұсынылып, тек басымдылық оқытуда интербелсенді әдістерге мән беруді атап өтті (Dyson, 2002).

Қазақстандық ғалымдарының еңбектерінде адамдар арасындағы түрлі ерекшеліктерге қарамастан, кез келген адамның білім алуудағы құқықтарын

мойындауға және құрметтеуге бағытталған (Елисеева, Ерсарина, 2019: 118). Арнайы зерттеудің пәні инклюзивті білім берудегі түрлі педагогикалық технологияларды зерттеу болды (*Artiles, 2006: 65-108*). Осы технологияларды зерттеу барысында зерде бұзылыстары бар балалардың сөздік қорын молайту мақсатында халық ауыз әдебиеті үлгілерінің де алар орны ерекше екендігін атап өтті. Біз оны өз ғылыми мақаламызда ары қарай дамытуға тырыстық.

Мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік қорын қалыптастыруда ауыз әдебиеті үлгілерінің алар орны ерекше. Біз мақаламызда халық ауыз әдебиеті жанрларының ішіндегі ең көне жанрлардың бірі ертегілерді қарастырамыз. Ертегілердің керемет үлгілері арқылы мектеп жасына дейінгі зерде бұзылыстары бар балалардың сөздік қорын қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдерін саралауға тырыстық.

Баланың мектепке бару жасы жақындаған кезде тілді пайдаланып қана қоймайды, және де тілдің құрылысын түсіне бастайды, және кейіннен сауат ашуды игеруде өзінің қажеттілігі бар екендігін ұғынады. Көптеген елдерде ерте жастағы балалардың барынша қалыптасуын, жан-жақты дамуын қамтамасыз ету медицина ғылымының, педагогика мен әлеуметтік қорғау салаларының негізгі мәселесі. Себебі баланы нақ осы ерте жаста физиологиялық, психологиялық жағынан және жеке тұлға ретінде дамуының бастапқы қағидалары қалыптасады.

Масару Ибука өзінің белгілі «Үштен кейін кеш» атты еңбегінде баланы тәрбиелеумен дамуының ерте жастан айналысуы қажет екендігін ерекше атап өткен.

«Бірінші үш жылдық бала зияттылығының (интеллектуалдылығының) қалыптасуына үлкен ықпал етеді. Жан-жақты даму кезеңінде әр күн маңызды болып саналады. Баланы жастан дейтін едік, дұрыс емес, баланы бесіктен де емес, құрсақтан тәрбиелеу керек. Біздің қалыптасқан дағдымыз бойынша адам тәрбиені жүре келе, қоғамнан жинақтайтын тәрізді. Алайда, құрсақтағы баланың өзі анасынан тәрбие ала бастайды. Автордың пікірі бойынша кішкентай балалар кез-келген нәрсені тез қабылдап алады. Бала тәрбиесін ерте кезден дамыту үшін өте қарапайым, түсінікті әдістерді ұсынады және оған қоршаған орта үлкен ықпалын тигізеді» (Масару, 2011: 11-13), - деген белгілі инженер-педагог.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ең сүйіп тыңдайтын әңгімелері – ертегілер. Ертегі тыңдау балаға тек эстетикалық ләззат бермейді, сонымен қатар тәрбиелік бағыт-бағдар беретіні белгілі. Баланың қиялына ерік бере отырып, тәрбие беретін керемет фольклор жанры – ертегі. Ертегілерді тек балалар ғана емес, жасөспірімдер де, тіпті ересектерде сүйсіне тыңдайды, оқиды. Балаларды ертегілермен таныстыру кезінде әлеммен, қоршаған ортамен, халқымыздың салт-дәстүрімен, ана тілімен таныстырып, оның көркемдік талғамына қызығушылығын дамытамыз, және де тілін, ой ұшқырлығын қалыптастырамыз.

Қазіргі Қазақстандық қоғамда жеке тұлғаға деген қызығушылықтың күшеюі

бала құқықтары мәселелерін қарастыруға, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға әлеуметтік, психикалық және медициналық-педагогикалық көмекті зерттеуге байланысты жаңа мәселелерді белсенді түрде қарастыруға мүмкіндік ұсынып жатыр. Қазіргі кездегі ең маңызды әлеуметтік-педагогикалық мәселе – ерекше білімге қажеттілігі бар балаларды дұрыс диагностикалау, олардың қажетті және нәтижелі білім алуына жағдай жасайтын арнайы балабақшалардың санын көбейту және сапасын күшейту, болашақта әлеуметтік ортаға бейімдеу. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар мектеп жасындағы балаларды қалыптастыру негізінен арнайы оқу бағдарламасымен жүзеге асырылады.

Түзету және дамыту білім беру балаларындағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру стандартына сәйкес білім беріледі, бірақ тәрбиеші-педагог балалардың жасы мен мүмкіндіктерін ескере отырып ұйымдастырылған іс-әрекеттерді жоспарлайды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың басым көпшілігінде жүйелі сөйлеу бұзылыстары бар, бұл болашақта мектеп бағдарламасына сәйкес білім алуға кедергі келтіреді. Балаларды оқытудағы түзету міндеттерінің бірі сөйлеуді жан-жақты дамытуды қамтиды. Қазіргі уақытта балалар тілін дамыту оқу-тәрбие жұмысындағы басты мәселе болып табылады.

Тілді дамыту жұмыстарының кез келген түрі баланың тілін дамытуға, жазбаша және тілдік мәдениетін жетілдіруге бағытталатын болады. Зерде бұзылыстары бар балалардың сөздік қорын дамытуда ертегілер фольклор үлгілерінің ішіндегі ең негізгісі болып табылады. Тіл дамытудың қандай түрі болсын, бәрі бала тілін дамытуға, жазу және тіл мәдениетін жетілдіруге бағытталады. Зерде бұзылыстары бар балалардың сөздік қорын дамытуда - халық ауыз әдебиеті жанрларының ішінде ертегілер ең негізгісі. Ертегілердің ішінде ең күрделісі, ең көнесі, ең көп тарағаны – қиял-ғажайып ертегілер, балалардың ой-өрісін оятатын, өмірдің сан алуан тылсым сырларымен таныстыратын, олардың ой-өрісі мен дүниетанымының қызмет етуіне, қалыптасуына көмектеседі.

Мақаланы дайындау барысында зерде бұзылыстары бар балаларға арналған ғалымдардың еңбектерін, теориялық талдауға негізделген әдістемелер, білім беруді ұйымдастырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін оқу-тәрбие жүйесінде зерде бұзылыстары бар балаларды оқытуда сөздік қорын дамытуда ертегілердің өзіндік практикалық іс-әрекеттерін талдау әдістері пайдаланды.

Зерде бұзылыстары бар балалар ертегілерді сүйсіне тыңдайды, өйткені сан ғасырлар ішінде атадан-балаға жетіп, көркем қабылдауға жеңіл тілмен берілгендігінде. Қазақ ертегілердің қасиеттері балалардың талғампаздылығын дамытып, дұрыс сөйлеу мәнерін, дұрыс байланыстырып сөйлеуін қалыптастырып, өзінің пікірін тиянақты жеткізе алуға дағдыландырады.

Зерде бұзылыстары бар балаларға ертегілермен таныстыру барысында төмендегідей ерекшеліктерді назарға алуымыз керек:

1. Ертегілерді балаларға ұсынарда жас ерекшелігін ескеру тиіспіз;
2. Балаларға ертегілерді ұсынға кезде ерекшіліктерінің түрі мен деңгейі назардан тыс қалмауы қажет;
3. Балалардың қызығушылықтары есепке алынуы керек (Джумагазиева, 2019: 21).

Жас ерекшеліктеріне сәйкес тақырыбы, сюжеттің күрделілігі, идеясы таңдаймыз. Ертегілер зерде бұзылыстары бар балалардың тек қана сөйлеу тілін ғана дамытып қоймайды, және де таным жүйесінің, басқалармен қарым-қатынасының дамуына, құрдастарымен татулыққа, бірлікке, яғни ізгі қасиеттерге баулуға өз әсерін тигізеді. Яғни, зерде бұзылыстары бар балалардың сөйлеуін, зейінін дамытуда, дүниетанымын, тәлім-тәрбиесін қалыптастыруда ертегілердің алар орны ерекше.

Біріншіден, тылсымы көп ертегілер балаларды адамгершілік негіздерімен таныстырып, көркемдік тәрбие бере отырып, сөздік қорын кеңейтіп, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Балаларға сыпайылық пен мәдениеттілік күзiреттiлiктерiне дағдыландырады.

Екіншіден, ертегілерді баяндау барысында тыңдалып жатқан ертегілер сюжетіндегі көркем образдарды қолдана отырып, олардағы кейіпкерлер мен заттардың аттарын атайды және сюжеттік суреттермен дәйекті түрде салыстырады. Ертегілердің кейіпкерлерін сурет театры арқылы жандандырып, ертегі сюжетін қайталап, баланың сөздерді байланыстыру тәсілдеріне дағдыландырамыз.

Үшіншіден, баяндалған ертегілердегі оқиға желісін, кейіпкерлерін, зат атауларын балаларға сипаттату негізінде сөздерді өзара байланыстырып, материалдық сипатымен таныстырамыз. Мысалы, Жалмауыз кемпір кім? Оны не себепті жалмауыз кемпір деп атаймыз? Алдар көсе жақсы ма? Оның есімі не үшін Алдар көсе? Ертегідегі Ер Төстік бейнесі саған ұнай ма? «Мақта қыз» ертегісіндегі мысық дұрыс жасады ма? Мысықтың орнында болсаң не істер едің? секілді сауалдар қойып, ертегінің кейіпкерлерінің сипатын ұғындырып, сөздік қорын кеңейте түсеміз және балалардың адами құндылықтар бойынша пікірін қалыптастырамыз.

Тіл үйрету, баланың лексикалық қорын байыту – педагогтің негізгі жұмысы. Бағдарлама бойынша әр топта неше сөз үйретілетіні белгіленген. Баланың лексикалық қоры ұйымдастырылған іс-әрекет және ойын барысында толысады. Баланы қазақша әуен тыңдауға, телидидар көруге, театрға қазақша қойылымдарға баруға педагог икемдеу қажет немесе ата-анасын дағдыландыру керек, себебі олар баланың сөздік қорын байытатын жұмыс түрлерінің бәрін жүйелі түрде жүргізіп отыруы тиіс. Жаңа сөзді бала меңгеру үшін, баламен тыңғылықты жұмыс жүргізу керек. Бала үйренген сөзін сөйлеуде қолданылып дағдылануы керек. Егер бала жаңа сөзді балабақшада, үйде қолдана алатын болса, ол белсенді сөздікке айналады. Белсенді емес сөздік басқаның сөзін ұғуда, мәтін, кітап тыңдауда кездеседі. Ертегі, әңгіме, кітап тыңдауда ұшырасады. Ертегі, әңгіме, кітап тыңдау барысында бала ондағы өзіне таныс

емес сөздерді сөздің құрылысындағы жұрнақ не түбір арқылы, сөйлемнің жалпы мазмұны түсінеді, біледі. Бірақ оны сөз сөйлеуінде қолдана бермейді. Баланың сөздік қорын кеңейту ұйымдастырылған іс-әрекетпен байланысты, әр ұйымдастырылған іс-әрекетте белгілі дәрежеде балаға жаңа сөз үйрету жоспарланып отыру керек. Ол ұйымдастырылған іс-әрекет мазмұнына кіреді.

Жаңа сөзбен жұмыстың түрі:

- заттың сөзін, суретін көрсету;
- аудармасын беру (сөздің қиындығына байланысты);
- сипаттамалы түсіндіру;
- синониммен түсіндіру;

Жаңа сөздерді **үнемі қайталап** отыру (жеке сөз, сөзбен тіркесте, сөйлем құрамында, сөйлеу кезінде, үй тапсырмасында, сыныптан тыс жұмыста, сыныптан тыс оқуда, саяхатта, шығарма жазуда.

- Суретте не көрдіңдер?
- Әже не істеп отыр?
- Балалар не істеп жатыр?
- Қыз не істеп жатыр?
- Олардың аты кім?

Балалармен жұмыс барысында **қандай?** деген сұраққа жауап беретін сын есім сөздерді оқытады: үлкен, кішкентай, жақсы, қоңыр, сары, ыстық.

Балалардың сөздік қоры екі түрлі жағдайға байланысты күшейіп, байып, дамиды: біріншісі – балалардың сөзді белсенді пайдалану, екіншісі – балалардың сөзді бәсең пайдалану болып табылады, яғни балалардың бар меңгерген сөздерін қолдану.

Балалардың сөздік қорының аз болуы өз ойын ауызша, жазбаша жеткізуде қиындықтарға алып келеді. Бала нақты, түсінікті, жинақы жеткізе алмауы ықтимал. Сол себепті де балалармен дәрісте **сөздік жұмыстары** жүйелі түрде дұрыс ұйымдастыру қажет. Бір жағынан, ол балалардың сөз байлығын күшейтеді, екінші жағынан, меңгерген сөздерін қатесіз, сауатты жазуға дағдыландырады, үшінші жағынан, сөзді игеру негізінде бала тіл қалпында сөйлеуге үйренеді.

Қазақ ертегілері арқылы зерде бұзылыстары бар балаларға сөздік қорын толықтырудың **әдіс-тәсілдеріне** тоқталайық:

- мектепке дейінгі балаларды ертегілерді оқып беру немесе баяндау арқылы баланы жаңа сөздермен таныстырамыз;
- ертегілерді балаларға қызықты, түсінікті өту үшін сахналап өтуге болады;
- ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалану арқылы ертегілерді көрсете, тыңдата отырып баяндаймыз. Өйткені көру, есту түйсіктері арқылы да бала материалды жақсы қабылдайды;
- ертегілердегі сюжеттер бойынша суреттер ұсынып, балаларға сұрақ қою арқылы жаңа сөзді меңгертуге талпындырамыз;
- ұйымдастырылған іс-әрекет барысында ертегілерді кейіпкерлерді жасырып, сергіту сәттерін ұйымдастыруға болады;

- театр түрлерінде (қуыршақ, саусақ, сурет т.б.) ертегілерді баяндау барысында пайданаламыз.

Тиянақтай келгенде, балалардың сөздік қорын дамытуда, сөздік қорын толықтыруда ертегілердің алар орны ерекше. Көркем туындының тәрбиелік маңыздылығын айқындау үшін ауыз әдебиеті жанрлары мен балаларға арналған шығармаларды қолданудың жолдары да қарастырылды. Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес ерекше білімге қажеттілігі бар балалар әрқашанда толыққанды білім алуға тиіс (Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы). Сондықтан да біз педагог есебінде қолдан келгенше жағдай жасауымыз қажет.

Мектеп дейінгі балалардың тілін дамытуда біз педагогика мен психология ілімдерін зерттеу әдістеріне сүйене отырып, халық ауыз әдебиетінде балаларға арналған шығармаларды, оның ішінде ертегілерде қолдану бойынша жұмысымызды дамыттық. Педагогикалық еңбектерде әдіс мақсатқа жетудің тәсілі деп саналады.

Біздің мақаламызда тақырыпты ашу үшін тәжірибеге де тоқталғанды жөн көрдік. Ең біріншіден балабақшадағы топтарда немесе зерде бұзылыстары бар балаларды дамыту орталықтарындағы топтарда ата-аналарынан сауалнама алынуы қажет. Баланың қанша сөз білетіндігі, өз жасына психологиялық жағынан іс-әрекетінің сай келетіндігі, не келмейтіндігі, баланың өзіндік ерекшеліктерін айқындау үшін керек. Және де алдағы уақытта халық ауыз әдебиеті, оның ішінде ертегілер арқылы баланың сөздік қорын тиімді дамытудың жолдарын оңтайлы құру үшін қажет. Қазақ халқының ауыз әдебиетімен меңгере отырып, бала заттарды бақылай отырып, олардың сыртқы көрінісімен, көлемімен, түсімен танысып, олардың өзіндік сипатын меңгереді.

Алайда, бала оларды өздігінен ажырата алмайды. Сондықтан баланы ұлттық заттар мен қоршаған орта объектілерін ажырата білуге үйрету керек. Бала белгілі бір заттың қасиетін байқаған кезде, оған қолдау көрсету керек, ең алдымен, бақылау процесінде қажетті нәрсені көруге көмектесу керек, осы уақытта балада туындайтын сұрақтарға жауап беру тиіс. Ал бала сауал қоймаса, оны жағдаймен және қажетті жағдаймен таныстыру тиіспіз.

Зерттеу нәтижелері. Зерде бұзылыстары бар балаларды ертегілеріміз арқылы ұлттық негізде тәрбиелей аламыз.

Ол үшін ертегі мысалдар арқылы оқытудың ең жақсы тәсілдерін бөліп көрсетейік. Ерекше балаларға арналған ертегілер жайында бастапқы тұжырымдамасын қалыптастыру қажет, ол жоғарыда айтқанымыздай, балалардың бойында отансүйгіштік пен отанға деген сүйіспеншілікті оятатын үлгілері болғаны жақсы. Сондықтан да ертегі жанрын оқыту кезеңінде бала бойында төмендегі аталған дағдыларын күшейтуіміз қажет.

Біріншіден, ұйымдастырылған іс-әрекет барысында балалардың қызығушылығын, белсенділігін, танымдылығын арттыруымыз қажет. Зерде бұзылыстары бар балалардың тез шаршауын, зейінінің тұрақсыздығын ескере отырып, ұйымдастырылған іс-әрекет барысына балалардың белсенділігін

арттыру үшін ертегілерді ұлттық ойындарымызбен бірге қолдануға болады. Мысалға, балаға «Ұр тоқпақ», «Мақта қыз», «Күн астындағы Күнікей қыз» және тағы да басқа ертегілерді баяндай отырып, халқымыздың тұрмыс-салтындағы заттарымен таныстырамыз. Балалар ертегі арқылы тұрмысындағы көптеген ұлттық заттардың атауымен танысады. Осы заттардың атауын пайдалана отырып, қазақтың ұлттық ойындарының бірі «Ұшты, ұшты» ойынын ойнатуға болады. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында балалардың бойын сергіту үшін ұлттық ойындардың элементтерін ұтымды пайдалануға болады. Ұлттық ойындар негізінде балалардың жүйке жүйесіндегі нейрондарға әсер ету арқылы сөйлеу тілін дамыта отырып, жағымды эмоция сыйлау болып табылады. Мұндай зерде бұзылыстары бар балалардың сөздік қоры сандық жағынан ғана емес, сапалық жағынан да өзгеріске ұшырайды, бастапқымен салыстырғанда үш-төрт есе артады. Осылайша, балалар сөздердің барлық кластарын қолдана бастайды: сөздің қарапайым түрі, сондай-ақ сөздердің дұрыс айтылмауы іс жүзінде жоғалады. Ұлттық ойындар балалардың дамуы мен қалыптасуына, адамгершілік қасиеттеріне, көңіл-күйіне үлкен әсер етеді. Ұлттық ойындар да, басқа ойындар сияқты, ережелерді қатаң сақтау, ойын барысында тәртіпті сақтауды қажет етеді. Дегенмен баланың ерекшелігін ескере отырып, ойын шарттарын оңтайландыруға болады. Ойын барысы тек сөздік қорын, дүниетанымын дамытып қана қоймай, ерте жастан бастап бала тәртіпке, әділдікке тәрбиелейді, топпен жұмыс жасауға, ұйымшылдыққа, табандылыққа дағдыландырады.

Екіншіден, балалар ертегі үлгілерін баяндау барысын қызықты етіп ұсыну қажет. Балаларға ертегілерді рөлдік ойындар, қуыршақ, саусақ театрлары ретінде таныстыру ұтымды. Балаларға көңілді эмоция сыйлаумен қатар, жаңа сөздермен танысып, дүниетанымы мен ой-санасы кеңейе түседі. Қазақ ертегілері арқылы балалар тек сөздік қоры, сөйлеу мәдениеті жағынан ғана дамымайды. Ертегілер арқылы халқымыздың тұрмыс-салтымен, салт-дәстүрімізбен, ұлттық мәдени құндылықтарымызбен танысады. Ертегілер балаларға адамгершілік, отансүйгіштік, эстетикалық тәрбие береді. Ертегі үлгілері бала тәрбиесінің ажырамас бөлігі екендігін белгілі.

Үшіншіден, балаларға ертегілерді ұсыну барысында кездескен жаңа сөздерге, жаңа оқиғалар мен кейіпкерлерге ерекше мән беру қажет. Әр сөзге, образға ерекше тоқталып, ұғымын түсіндіру қажет. Балаларға ұсынылатын ертегілер сюжеті бойынша жеңіл, әрі оқиғалары тартымды болуы тиіс. Күрделі сюжетті оқиғалар зерде бұзылыстары бар балаларды жалықтырып жібереді. Ертегідегі кездескен көнерген, тарихи сөздерге арнайы қайта тоқталып, мағынасын түсіндіру керек. Мысалы, ұлттық киімге, киіз үйге, тұрмыстық заттарға байланысты сөздер ертегілерде молынан ұшырасады.

Төртіншіден, өнер бала тәрбиесіндегі ажырамас құрал болғандықтан, балаларға ертегіні ұсыну барысында халық әндері мен музыкасын үйлесімді пайдалануға болады. Халық ертегілерін оқып бергенде, немесе сахналаған кезде халық әуендерін тыңдату қажет. Зерде бұзылыстары бар балаларға

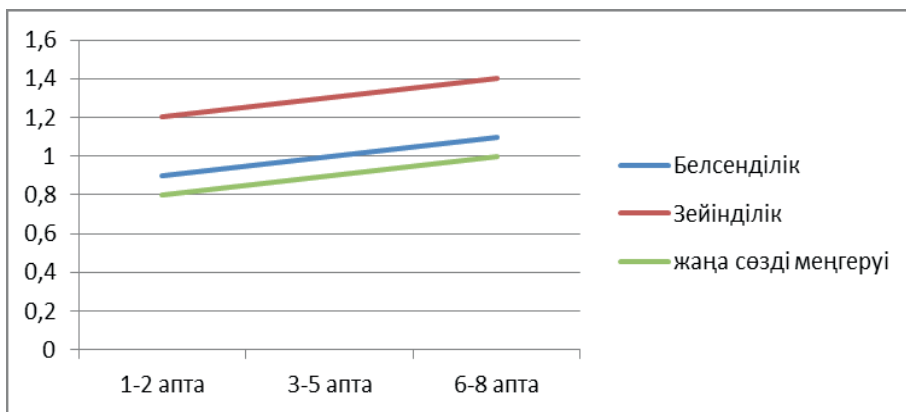
жағымды әуен тыңдату негізінде ұйымдастырылған іс-әрекетке бейімдеуге болады. Зерде бұзылыстары бар балаларға қолайлы орта жасаймыз.

Бесіншіден, қазақ ертегілерін қуыршақ, саусак, сурет театрлары арқылы сахналау да балаларға әсерлі болады. Осы қуыршақтарға қарап, ертегілердегі кейіпкерлердің суретін салдыртсақ, немесе ермек сазбен жасатсақ баланың тек сөздік қоры ғана емес, ұсақ моторикасы да толыға түседі. Және мектепке дейінгі дағдыларды бір-бірімен байланыстыра түсеміз.

Жоғарыда аталған ертегілерді оқытудың әдістерін пайдалану негізінде зерде бұзылыстары бар балалардың сөйлеу тіліндегі ерекшеліктер бойынша жаттығулар жүргіземіз. Зерде бұзылыстары бар балаларға халық ертегілерін пайдалану өте маңызды. Дегенмен, зерде бұзылыстары бар балалар көптеген тілдік жаттығу жұмыстарының нәтижелеріне қарамастан, өзіндік ерекшелігіне байланысты барлығы сөздің грамматикалық ережелерін толық меңгере алмайды, сол себепті кейбір заңдылықтар сақталмайды.

Ата-аналар, отбас мүшелері, педагогтер балалармен сөйлесу барысында «баланың тілі» деп, дыбыстар мен сөздерді бұрмаламауы қажет. Ол балалардың сауатты сөйлеуді дамытудың ең негізгі қағидасы. Және ертегілерді де ұсынылған әдеби тілде баяндауы тиіс. Ерте жастағы балалар негізгі ұғымдар мен түсініктерді балабақшадағы ұйымдастырылға іс-әрекет барысында ертегілер арқылы танысады. Балалар күнделікті тұрмыстағы негізгі дүниелердің сипаттамалары мен қызметтерін түсінеді: негізгі ұғымдарды ажыратып қана қоймай, және де заттың сынын, мөлшерін көрсетеді, басты кеңістік пен уақыттық қатынастарды бағдарлайды. Ол санның алғашқы тұжырымдамасын құрайды. Содан кейін балада бағдар мен танымдық белсенділіктің айтарлықтай өзгеруіне сезімталдық дамиды. Зерде бұзылыстары бар балалармен жұмыс барысында көбінше ойын технологиясын, Монтессори, эрготерапия, музыка, жазалау технологияларын мүмкіндігінше пайдаланғандұрыс. Жұмыс өз нәтижесін береді. Балаларға ертегілерді оқу барысында пайдаланған технологиялар арқылы оң көрсеткіштер берді оны 1-суреттен көре аласыздар.

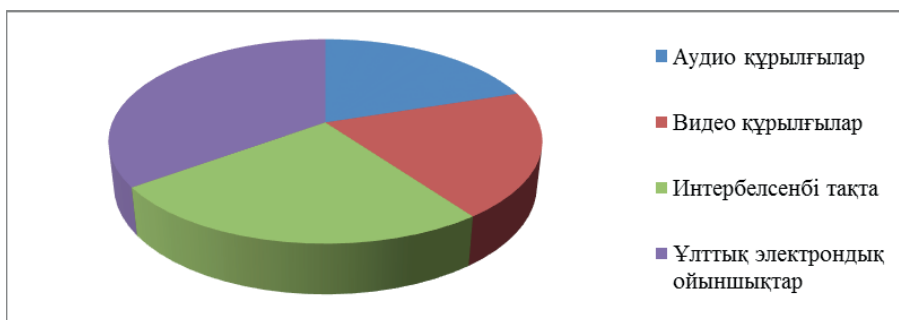
Балабақшада жұмыс барысында ертегілерді пайдалану негізінде балалардың ұйымдастырылған іс-әрекетке белсенділігі бес пайызға жоғарылады. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану нәтижесінде ұсынылған ақпаратты игеру үш пайызға жоғарылады. Зерде бұзылыстары бар балалардың ұйымдастырылған іс-әрекет барысында зейінділігі жеті пайызға жоғарылады. Жұмыс барысында балалардың өзіндік ерекшеліктері болғандықтан пайыздық көрсеткіш аса жоғары болмады. Алайда бұл да баланың аз да болса алға қарай жылжуы. Бұл нәтижелерді төмендегі диаграммадан көре аламыз.

1-сурет. Ертегілермен таныстыру барысындағы нәтиже.

Инновациялық технологияларды мектепке дейінгі мекемелерде, оның ішінде арнайы педагогиканы қажет ететін балаларымызға де пайдалану ұтымды. Бала берілген ақпаратты, тапсырманы жақсы түсініп, орындау үшін және оңтайлы нәтиже беру үшін.

Қазіргі білім беру жүйесінде жаңа технологиялардың көмегімен мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуды ұйымдастыруға қойылатын талаптардың артуына байланысты бұл мәселеге өз деңгейінде көбірек көңіл бөлінуге тырыстық, білім беру қызметін жетілдіруде цифрлық ақпараттық ресурстарды тиімді пайдалану қажет. Мақаланың эксперимент бөлімін жүргізу барысында АКТ ұйымдастырылған іс-әрекет барысында жүйелі пайдаландық (2-сурет).

2-сурет. АКТ-ларды ұйымдастырылған іс-әрекет барысында пайдаланған үлесі

Жоғарыдағы көрсетілген нәтиже сәйкес ұйымдастырылған іс-әрекет барысында аудио құрылғылармен ертегілерді, халық әндері мен музыкасын тыңдаттық. Балалар видео құрылғылардан ертегілерді тамашаласа, интербелсенді тақтамен ертегілердегі кейіпкерлердің өзіндік сипаты мен қасиеттерін ұғындырдық, Ұлттық электрондық ойыншықтар бойынша ертегілердегі

сюжеттерді қайталап бекіттік. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында аудио құрылғыларын - жиырма пайыз пайдалансақ, видео құралдарын да жиырма пайыз пайдаландық. Сауат ашу ұйымдастырылған іс-әрекетінде интербелсенді тақтаны – отыз пайыз пайдалансақ, ұлттық электронды технологияларды гемификация барысында - отыз пайыз пайдаландық.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде бүлдіршіндерді оқытуда инновациялық әдіс-тәсілдерді қолданумен ұйымдастыру талабының күшеюіне байланысты бұл мәселеге кеңінен көңіл бөлініп жатыр. Сондықтан да білім беру саласын жетілдіру мақсатында электронды ақпараттық ресурстарды ұтымды пайдалану қажетпіз. Осыны ескере отырып, біз мақаламызда тәжірибе барысында заманауи технологияларды логопедиялық тәжірибеде мүмкіндігінше пайдаландық.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде көптеген реформалар, өзгерістер жүріп жатыр, уақыт өте келе сұраныс артып келеді. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында балалар үшін қызықты, әрі жемісті ету үшін танымал әдіскерлердің интерактивті құралдары мен түрлі әдістемелік құралдары кеңінен қолданылатыны бәрімізге белгілі. Соның ішінде М.Монтессори, В.В.Воскобович, Маасару Ибука, Вальдорф мектебінің әдістемелері кеңінен пайдаланылып жатыр (Ушакова, Струнина, 2006: 134-137).

Топтық жұмыс жүргізу балалардың белсенділігін, қызығушылығын артады. Дегенмен зерде бұзылыстары бар балалармен топтық іс-шаралар жүргізуде біршама қиындықтар туындайды. Бірақ тәрбиеші-педагог балаларды топпен жұмыс жасауға, дұрыс шешімді қабылдауға дағдыландыруымыз қажет. Халық ертегілерінің элементтері бойынша түрлі ұлттық ойындар негізінде жүзеге асыра аламыз.

Халық ауыз әдебиеті біздің үлкен қазынамыз. Халық ауыз әдебиеті көптеген ғылымдармен тығыз байланысты. Біз балаларға қазақ фольклорының жанрларын тиімді үйрету жолын қарыстырғанда нақтылай түстік.

Жұмыс жүргізу барысында зерде бұзылыстары бар балаларға ертегілерді оқыту барысында төмендегідей нәтижелер қол жеткіздік (2-кесте).

1-кесте. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында күтілетін нәтижелер

№	Ертегілерді оқыту барысында күтілетін нәтижелер
1	Ертегілермен танысу негізінде лексикалық қоры кеңейіп, сөздерді өзара байланыстыруға дағдыланады, тілдің теориялық заңдылықтарымен танысады.
2	Зерде бұзылыстары бар балалар сөздерді байланыстыру негізінде логикалық сипатпен жеткізуге машықтанады.
3	Балалар мазмұндау барысында белсенділік, зияткерлік тапсырмаларды орындауда тілдік бірізділік қалыптасады.
4	Тіл негізінде саналы байланыс қалыптасады, оның іс-әрекеттің айрықша түрі екендігін ұғынады.
5	Балалар тілдік заңдылықтарды педагогикалық шарттылық бойынша күнделікті қарым-қатынас құралына айналып, баланың сөйлеу тілі қалыптасады.

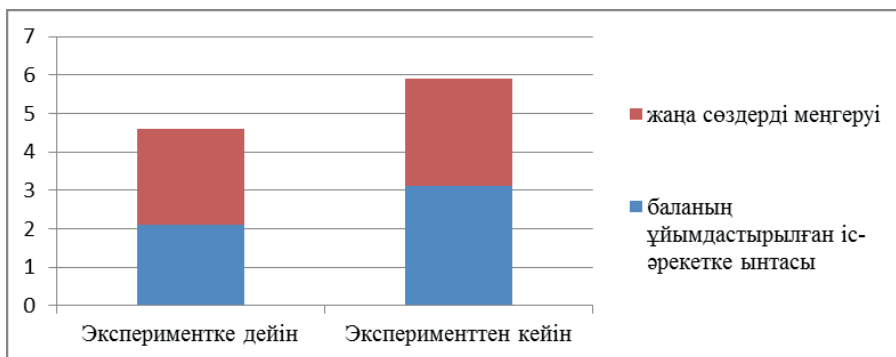
Қазақ фольклорының зерде бұзылыстары бар балаларды ұлттық негізде оңтайлы тәрбиелеу және оқыту психологиялық-педагогикалық практикада атқарылған жұмыстарда бірқатар жан-жақты теориялық тұжырымдамалар қалыптасты (2-кесте).

2-кесте. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында ертегілерді пайдаланудың ұтымдылығы

№	Ертегілерді пайдаланудың ұтымдылығы
1	Балалардың ақпаратты біліге қызығушылығының артуы.
2	Балалардың әрекет пен заттарға объективті көзқарастың қалыптасуы.
3	Ойын технологиясы барысында сюжеттік толықтыруларды кеңейту.
4	Балалардың дидактикалық ақпараттарды жылдам құрастыруға дағдылануы.
5	Тілдің акустикалық компоненттерін визуализациялау.

Ұсынылған ақпараттарға негіздей отырып, зерде бұзылыстары бар балалардың ұйымдастырылған іс-әрекет барысында ертегілерді қолдану негізінде белсендігі мен зейінділігі артты. Балалар тілдік құраммен танысып, лексикалық қоры толығып, сөздерді байланыстыруы күшейді.

Ерекше білімге қажеттілігі бар балаларымызға ертегілерді пайдалану негізіндегі нәтижелерді төмендегі мәліметтерден көруге болады (3- суреттен көре аласыздар).

3-сурет. Халық ауыз әдебиеті жанларын (ертегілерді) қолдану барысындағы нәтижесі.

Жоғарыдағы мәліметтер негізінде ұйымдастырылған іс-әрекетте ертегілер мен ойын элементтерін пайдалану барысында зерде бұзылыстары бар балалардың сөйлеу мәдениеті қалыптасып, жаңа ақпаратқа қызығушылықтарының артқанын байқадық. Атап айтқанда, баланың ұйымдастырылған іс-әрекетке қызығушылығы отыз пайызға жоғарыласа, жаңа сөздерді игеруі, сөздерді байланыстыру барысында қолдануы он сегіз пайызға күшейді.

Зерде бұзылыстары бар балалардың ертегілерді меңгеруі, танысуы, баланың ерекшелігіне байланысты жүйке жүйесінің тұрақтануына әсер етеді, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Баланың қоршаған ортаға, қоғамға танымдық

қызығушылығын күшейтіп, әлеуметтендіруге көмектеседі. Зерде бұзылыстары бар балалардың алғашқы ерік қасиеттерін (нәтижеге ұмтылу) айқындайды.

Эксперимент жүргізу кезеңінде байқағанымыздай, зерде бұзылыстары бар балаларға ертегілерді дидактикалық ойын элементтерімен ұсыну барысында келесі мәселерді ескеруіміз тиіс:

1. Ертегімен таныстыру барысында «ертегі қаламгерлердің қиялынан пайда болған, күнделікті тіршілікте болмайды» деп ескертудің қажеті жоқ, жабайы хайуанаттар мен жануарлардың тіл қатпайтындығын бүлдіршіндер де біледі, дегенмен ертегідегі образдар арқылы балаларды қуантады, қиялдауға үйретеді.

2. Балаларды тыңдалған ертегілердегі кейіпкерлерге сипаттама беруге дағдыландыруда ертегі жанрының алар орны маңызды. Ертегілердегі кейіпкерлердің берілген мінездемелерде бірнеше нақты белгілерді көрсеткеннен бірден сипаты түсінікті болады.

3. Ертегілер проза жанры негізінде жазылғандықтан текстке жақын сарында ұсынылады. Тәрбиеші-педагог аса мұқият дайындықпен келсе, ертегіні шеберлікпен балаларға ұсына алады. Егер де актерлердің фонохрестоматиясын қолдана отырып балаларға ұсынса, одан да шебер ұсынылар еді. Ертегі балалар үшін өмір мектебі. Ертегілер негізінде күнделікті өмірін жоспарлауға дағдаланады.

4. Тәрбиеші-педагогке балаларға ұсынуға дайындықты қажет етпейтін ертегілер – хайуанаттар жайындағы ертегілер. Себебі сюжеті, образдар желісі жеңіл беріледі. Және балаларға түсіндіруде қиындықтар кездеспейді.

5. Балаларға ертегілерді сахналап, қуыршақ театры, саусақ театры арқылы ұсыну ең ұтымды әдіс болып табылады.

Зерде бұзылыстары бар балаларды оқыту іс-әрекетін ертегілермен дамытудағы ынта-ықылас, ұмтылыс, саналы белсенділік деңгейін анықтау нәтижелердің тиімділігі тек диагностикалық, мазмұндық және технологиялық қолдаумен және оларды кезең-кезеңмен жүзеге асырумен арта түсетіндігін көрсетеді. Ертегілерді кішкентай балалардың танымдық іс-әрекетін дамытуда біз көрсеткен кезеңдерге сәйкес интерактивті технологияларды тиімді пайдалану қажет.

Зерттеу нәтижелері бойынша келесі ұсыныстар жасаймыз:

1. Теориялық тұжырымдамалар, зерде бұзылыстары бар балалардың физиологиялық және психикалық дамуы мен танымдық іс-әрекеттің дамуы арасындағы байланысты сипаттау осы саладағы теориялық білімді жүйелі түрде алуға ықпал жасайды. Олар жоғары оқу орындарының оқу процесіне, жас мамандарға арналған педагогикалық институттар мен мектептердің әдістемелік бағдарламаларына енгізілуі керек.

2. Зерде бұзылыстары бар балалардың ертегі және ертегі элементтері бар дидактикалық материалдармен оңтайлы оқытудың әдіс-тәсілдерін мектепке дейінгі ұйымдардың (академия, орталық, студия, балабақша және т.б.) білім беру ортасында тиімді пайдалану қажет.

3. Зерде бұзылыстары бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналарға кеңес

беру, оңалту орталықтарында сөздік қорын дамыту үшін ертегі терапиясының маңыздылығын ұғындыру, әдіс-тәсілдерімен таныстыру қажет.

4. Зерде бұзылыстары бар балалардың танымдық іс-әрекетін дамытуда ертегілерді ұлттық мәдени құндылықтармен ұштастыра отырып, ұлттық негізде тәрбиелеуді ұйғару.

5. Ұсынылып отырған тұжырымдарды болашақ мамандар даярлайтын колледждердің, жоғары оқу орындарының оқу процесінде қолдануға ұсыну.

6. Ертегілердің зерде бұзылыстары бар балаларға орасан зор пайдалылығын зерттеп саралау, эксперимент жүргізуді әлі де қажет етеді. Және оны күнделікті баламен жұмыс барысында пайдалану да оң нәтижелі.

Болашақта жас балалардың сенсорлық дамуында ерекшеліктері бар бүлдіршіндер мен зерде бұзылыстары бар балаларды тәрбиелеудегі ата-аналардың шығармашылық іс-әрекетінің педагогикалық шарттарын ұғындыру, балалардың білім беру саласындағы болашақ мамандарды даярлау, балалардың қоршаған ортаға деген көзқарасының эмоционалды дамуы, мектепке дейінгі ұйымдарда зерде бұзылыстары бар балалардың әлеуметтік дамуы, зерде бұзылыстары бар балалардың отбасылық тәрбиесі және т.б. зерттеуді қажет етеді.

Анаықтау және қалыптастыру тәжірибесінің нәтижелерін сандық және сапалы түрде алып, тәжірибелерді салыстырмалы түрде қарастырдық, нәтижесінде зерде бұзылыстары бар балаларды ертегілермен тәрбиелеу және оқыту жұмыстарының нәтижелі екенін анықтадық.

Қорытынды.

Зерде бұзылыстары бар балалардың танымдық іс-әрекетінің дамуына әсер ететін факторларға мыналар жатады: қазақтың халық шығармашылығы, баланың сыртқы ортасын басқару, ересектермен қарым-қатынас негізінде балалардың сенсорлық тәжірибесін нығайту; материалдық және кеңістіктік орта құру, ол баланың интеллектісін қалыптастыру процесіне, оның ішінде баланың даму процесі мен танымдық белсенділігіне әсер ететін құрал.

Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында *«Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгіз білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу»*, - делінген. Яғни, әдіскер-педагогтардың басты міндеті сапалы білім беру болып табылады.

Ертегілер арқылы зерде бұзылыстары бар бүлдіршіндерді ертегілерді ұйымдастырылған іс-әрекетте пайдалану арқылы даму әрекеттерін қалыптастырудың ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары тұрғысынан дамытамыз; мәдени-танымдық білім беру ортасын құруға мүмкіндік жасаймыз; баланың жеке білім беру траекториясын жүзеге асырамыз; ана мен бала арасындағы шығармашылық өзара іс-қимыл және өзара әрекеттесуді нығайтамыз; педагог-бала-ата-ана арасындағы шығармашылық өзара іс-қимыл және өзара әрекеттерін күшейтеміз.

Халық ауыз әдебиетінің көне жанры – ертегілер баланың оқу-тәрбиесі

жүйесінде алар орны ерекше. Зерде бұзылыстары бар балаларды тек сөздік қорын, дүниетанымын, сөйлеу мәдениетін ғана қалыптастырып қоймайды. Ерекше қамқорлықты қажет ететін осал топтағы бүлдіршіндерімізді әлеуметтендіруге де өз үлесін қосады. Сондықтан да педагог-тәрбиешілер өз тәжірибесінде ертегілер мен ертегі элементтерін пайдалана отырып, балалармен дамытушы орта құрса, жұмыс нәтижелі болады.

Әдебиеттер

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2010ж. 7 желтоқсандағы №1118 Жарлығы) // Егемен Қазақстан, 2010, 14 желтоқсан.

Песталоцци И.Г. Избранное. – М.: ООО Издательский дом «Карпуз», 2009. – 32 с.

Artiles Alfredo J. Inclusion as Social Justice: Critical Notes on Discourses, Assumptions, and the Road Ahead Theory Into Practice / Inclusive Schooling Practices: From Why to How. - Summer, 2006. - Vol. 45, No. 3. - P. 260–268.

Pirrie Anne. Head George Martians in the Playground: Researching Special Educational Needs Oxford Review of Education / Anne Pirrie. - Vol. 33, No. 1 (Feb., 2007). - P. 19-31.

Dyson A. A Systematic Review of the Effectiveness of School-Level Actions for Promoting Participation by all Students (EPPI-Centre Review), in: Research Evidence in Education Library. - London, EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, 2002.

Елисеєва И.Г., Ерсарина А.К. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе. - Алматы: ННПЦ КП, 2019. – 118 с.

Artiles Alfredo J. Learning in Inclusive Education Research: Re-Mediating Theory and Methods with a Transformative Agenda Review of Research in Education. - Special Issue on Rethinking Learning: What Counts as Learning and What Learning Counts, 2006. -Vol. 30. - P. 65-108.

Ибука Масару. После трех уже поздно (пер.с англ. - Н. Переовой).- М.: Альпина нон-фикшн, 2011. - 222 с.

Джумагазиева А. Балалардың сөздік қорларын дамыту. //Дефектология. - №4, 2019. –21 б.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Егемен Қазақстан, 2007, 15 тамыз.

Ушакова Е., Струнина М. - М.: Гуманитар.изд.центр ВЛАДОС, 2008. - 287 с

References

Qazaqstan Respublikasynda bilim berudi damytydyň 2011-2020 jildarğa arnalğan memlekettik baǵdarlaması (Qazaqstan Respublikası Prezidentiniň 2010j. 7 jeltoqsandaǵy №1118 Jarlyǵy) // Egemen Qazaqstan, 2010, 14 jeltoqsan

Pestalotsti I.G. Izbrannoye. – M.: ООО Izdatel'skiy dom «Karapuz», 2009. – 32 s.

Artiles Alfredo J. Inclusion as Social Justice: Critical Notes on Discourses, Assumptions, and the Road Ahead Theory Into Practice / Inclusive Schooling Practices: From Why to How. - Summer, 2006. - Vol. 45, No. 3. - P. 260–268.

Pirrie Anne. Head George Martians in the Playground: Researching Special Educational Needs Oxford Review of Education / Anne Pirrie. - Vol. 33, No. 1 (Feb., 2007). - P. 19-31.

Dyson A. A Systematic Review of the Effectiveness of School-Level Actions for Promoting Participation by all Students (EPPI-Centre Review), in: Research Evidence in Education Library. - London, EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, 2002.

Yeliseyeva I.G., Yersarina A.K. Psikhologo-pedagogicheskoye soprovozhdeniye detey s osobymi obrazovatel'nymi potrebnostyami v obshche obrazovatel'noy shkole. - Almaty: NNPTS KP, 2019. – 118 s.

Artiles Alfredo J. Learning in Inclusive Education Research: Re-Mediating Theory and Methods with a Transformative Agenda Review of Research in Education. - Special Issue on Rethinking Learning: What Counts as Learning and What Learning Counts, 2006. -Vol. 30. - P. 65-108.

Ibuka Masaru. Posle trekh uzhe pozdno (per.s angl. - N. Pereovoy). - M.: Al'pina non-fikshn, 2011. - 222 s.

Djumagazieva A. Balalardin sözdik qorların damıtu. //Defektologiya. - №4, 2019. –21 b.

Qazaqstan Respublikasynyň «Bilim turaly» Zaňy // Egemen Qazaqstan, 2007, 15 tamız.

Ushakova Ye., Strunina M. - M.: Gumanitar.izd.tsentr VLADOS, 2008. - 287 s

CONTENTS
PEDAGOGY

E.T. Adylbekova, N.F. Sarsenbieva, K.M. Kulzhataeva WAYS OF EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC RESOURCES IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	5
A.A. Azatbakyt, A.M. Kartayeva, A.T. Tamayev ANALYZING AND TEACHING THE PSYCHOLOGY OF CHARACTERS IN THE STORIES OF M. AUEZOV.....	20
L.S. Dzhumanova, A.S. Sagindykova, G.M. Kadyrova FORMATION OF STUDENTS' TEXT READING COMPETENCE IN GERMAN LANGUAGE LESSONS.....	32
D.M. Zharylgapova, A.A. Almagambetova, U.A. Abitayeva DEVELOPMENT OF COMPETENCES OF STUDENTS IN TEACHING PHYSICS BY USING COMPUTER MODELS.....	45
G.G. Ibragimov, A.P. Mynbaeva, K.Zh. Saparbayeva DEVELOPMENT OF ESSAY WRITING SKILLS OF PUPILS BASED ON THE ART OF RHETORIC.....	62
R.Zh. Ismanova, G.K. Akhmetova SPEECH THERAPY AND THE BASICS OF NEUROPSYCHOLOGY.....	79
L. Kazykhankyzy, D. Babakhanova FUTURE ENGLISH TEACHERS' USE OF SELF-REGULATED LEARNING STRATEGIES IN DEVELOPING LANGUAGE PROFICIENCY.....	96
B.D. Karbozova, M. Imankulova, A. B. Shormakova FORMATION OF CREATIVE THINKING SKILLS IN THE STUDY OF THE KAZAKH LANGUAGE.....	109
G.T. Kurbankulova, A.S. Stambekova WAYS TO PREPARE FUTURE PRIMARY EDUCATION TEACHERS FOR INSTILLING NATIONAL VALUES IN THE STUDENTS.....	120
G. Kozhasheva, A.A. Bazhi, M.I. Yesenova, L. Nassir METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING STUDENTS' ACADEMIC ACHIEVEMENTS IN MATHEMATICS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF EDUCATION.....	134

U.S. Marchibayeva

DEVELOPMENT OF ADAPTIVE PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: PEDAGOGICAL CHALLENGES AND RESEARCH PROSPECTS.....148

R.Zh. Mrzabayeva, N.M. Abdulkadyrov, G.U. Akhmetshina

INCREASING SUBJECT COMPETENCE AT THE BERLIN CONGRESS ON OTTO VON BISMARCK'S POLITICAL POSITIONS IN RELATION TO THE OTTOMAN EMPIRE.....165

A.N. Omarov, O. Kozhabergen, G.R. Kurmasheva

PRACTICE-ORIENTED TEACHING OF STUDENTS AT THE UNIVERSITY.....185

A.A. Seitaliyeva, N.T. Shyndaliyev, A.Sh. Barakova

TRAINING OF FUTURE TEACHING STAFF IN THE CONTEXT OF DUAL EDUCATION.....197

G. Tanabayeva, A. Boranbayeva

WAYS TO DEVELOP THE VOCABULARY OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITIES OF PRESCHOOL AGE THROUGH FAIRY TALES.....210

A.K. Urazova, G. A. Tuyakbaev, K.T. Kudaibergenova

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING THE EPISTOLOGICAL HERITAGE OF ABDILDA TAZHIBAEV.....227

G. Utemissova, A. Alimbekova, A. Bulshekbayeva

THE RELATIONSHIP BETWEEN CYBERBULLYING AND AGGRESSIVE VICTIMIZATION.....241

Sh.Sh. Khamzina, A.M. Utilova, T.Zh. Shakenova

EFFECTIVENESS OF THE MENTORING SYSTEM IN SCHOOLS.....257

ECONOMICS

G.Y. Amalbekova, A.N. Narenova, S.B. Nauryzkulova

GLOBAL POULTRY MARKET: CURRENT DEVELOPMENT TRENDS AND EXPORT POTENTIAL OF KAZAKHSTAN.....276

K.T. Auyezova, Zh.M. Bulakbay, A.A. Zhakupov

PROJECT MANAGEMENT IN THE STRATEGIC PLANNING OF ENERGY INDUSTRY ENTERPRISES.....295

A.Yelubayeva, Ceslovas Christauskas INCREASING THE HUMAN RESOURCES POTENTIAL OF STATE AUDIT BODIES AS A BASIS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY AUDIT MECHANISM.....	307
A.M. Yessirkepova, R.K. Niyazbekova, D.M. Makhmud RESEARCH OF THE ACTIVITIES OF PEASANT FARMS IN KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF EFFECTIVE ENERGY CONSUMPTION.....	318
Sh.A. Zhumadilla, M.R. Sikhimbayev, D.R. Sikhimbayeva STATE REGULATION OF SUBSOIL USE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ECOLOGY AND INNOVATIONS.....	330
A.S. Karbozova, A.Z. Bukharbayeva, G.B. Duzelbaeva THEORETICAL ASPECTS OF THE ECONOMIC MECHANISM OF AGRICULTURAL PRODUCTION MANAGEMENT.....	345
T. Kuangaliyeva, Zh. Yerzhanova, G. Mukasheva SHEEP BREEDING IN KAZAKHSTAN: CHALLENGES OF MODERN DEVELOPMENT.....	359
A. Makenova, A. Oralbayeva, A.Kizimbayeva SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS OF KAZAKHSTAN: CURRENT STATE.....	374
J.K. Romazanov, T.J. Niyazov, T.A. Karipov PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE CREDIT MARKET N KAZAKHSTAN.....	389
L.M. Shayakhmetova, A.M.Kurmanov, S.T. Aitimova IMPROVEMENT OF OCCUPATIONAL SAFETY IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: ASSESSMENT OF PROFESSIONAL RISKS AND STRATEGIES FOR ACCIDENT INSURANCE IN THE WORKPLACE.....	401

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Э.Т. Адылбекова, Н.Ф. Сарсенбиева, К.М. Құлжатаева ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ОҚУ ҮДЕРІСІНЕ ТИІМДІ ЕНГІЗУ ЖОЛДАРЫ.....	5
А.А. Азатбақыт, А.М. Картаева, А.Т. Тамаев М. ӘУЕЗОВ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ КЕЙІПКЕР ПСИХОЛОГИЯСЫН ТАЛДАП ОҚЫТУ.....	20
Л.С. Жұманова, А.С. Сағындықова, Г.М. Қадырова НЕМІС ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘТІНДІ ОҚУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	32
Д.М. Жарылғапова, А.А. Алмагамбетова, У.А. Абитаева КОМПЬЮТЕРЛІК МОДЕЛДЕРДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ФИЗИКА ПӘНІН ОҚЫТУДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	45
Г.Г. Ибрагимов, А.П. Мыңбаева, Қ.Ж. Сапарбаева ШЕШЕНДІК ӨНЕР НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЭССЕ ЖАЗУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ.....	62
Р.Ж. Исманова, Г.К. Ахметова ЛОГОПЕДИЯ ЖӘНЕ НЕЙРОПСИХОЛОГИЯ НЕГІЗДЕРІ.....	79
Л. Қазыханқызы, Д. Бабаханова БОЛАШАҚ АҒЫЛШЫН ТІЛІ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БІЛІМ АЛУДА ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУ СТРАТЕГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТІН ДАМУ.....	96
Б.Д. Карбозова, М. Иманқұлова, А.Б. Шормақова ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	109
Г.Т. Курбанқұлова, Ә.С. Стамбекова БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ БІЛІМ ПЕДАГОГТЕРІН ОҚУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚҚА БАУЛУҒА ДАЯРЛАУ ЖОЛДАРЫ.....	120

Г.О. Кожашева, А.А. Бажи, М.И.Есенова, Л. Нәсір
 БІЛІМ БЕРУДІ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ
 МАТЕМАТИКА ПӘНІНЕН ОҚУ ЖЕТІСТІГІН БАҒАЛАУДЫҢ
 ӘДІСТЕМЕЛІК ТӘСІЛДЕРІ.....134

Ұ.С. Марчибаева
 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ
 БЕЙІМДІК ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МЕН СПОРТТЫ ДАМУЫ:
 ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МІНДЕТТЕР МЕН ЗЕРТТЕУ БОЛАШАҒЫ.....148

Р.Ж. Мрзабаева, Н.М. Абдукадыров, Г.У. Ахметшина
 БЕРЛИН КОНГРЕСІНДЕ ОТТО ФОН БИСМАРКТИҢ ОСМАН
 ИМПЕРИЯСЫНА ҚАТЫСТЫ САЯСИ ҰСТАНЫМДАРЫ ТУРАЛЫ ПӘНДІК
 ҚҰЗІРЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ.....165

А.Н. Омаров, О. Қожаберген, Г.Р. Құрмашева
 УНИВЕРСИТЕТТЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫ ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒЫТТАП
 ОҚЫТУ.....185

А.А. Сейталиева, Н.Т. Шындалиев, А.Ш. Баракова
 ДУАЛДЫ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
 КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУ.....197

Г.Т. Танабаева, А.Р. Боранбаева
 МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ
 СӨЗДІК ҚОРЫН ЕРТЕГІЛЕР АРҚЫЛЫ ДАМУЫ ЖОЛДАРЫ.....210

А.К. Уразова, Ғ.Ә. Тұяқбаев, К.Т. Құдайбергенова, А. Жолмаханова
 ӘБДІЛДА ТӘЖІБАЕВТЫҢ ЭПИСТОЛЯРЛЫҚ МҰРАСЫН ОҚЫТУДЫҢ
 ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ.....227

Г.У. Утемисова, А.А. Алимбекова, А.И. Булшекбаева
 КИБЕРБУЛЛИНГ ПЕН АГРЕССИВТІ ЖӘБІРЛЕНУШІНІҢ МІНЕЗ-
 ҚҰЛҚЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ.....241

Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж. Шакенова
 МЕКТЕПТЕРДЕГІ ТӘЛІМГЕРЛІК ЖҮЙЕНІҢ ТИІМДІЛІГІ.....257

ЭКОНОМИКА

Г.Е. Амалбекова, А.Н. Наренова, С.Б. Наурызқұлова
 ӘЛЕМДІК ҚҰС ЕТІ НАРЫҒЫ: ҚАЗІРГІ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ ЖӘНЕ
 ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКСПОРТТЫҚ ӘЛЕУЕТІ.....276

К.Т. Ауезова, Ж.М. Бұлақбай, А.А. Жакупов ЭНЕРГЕТИКА САЛАСЫНДАҒЫ КӘСПОРЫНДАРДЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ЖОСПАРЛАУДАҒЫ ЖОБАЛАРДЫ БАСҚАРУ.....	295
А. Елубаева, Чесловас Кристаускас МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ОРГАНДАРЫНЫҢ КАДРЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН АРТТЫРУ ТИІМДІЛІК АУДИТІНІҢ ТЕТІГІН ЖЕТІЛДІРУ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ.....	307
А.М. Есиркепова, Р.К. Ниязбекова, Д.М. Махмуд ТИІМДІ ЭНЕРГИЯ ТҰТЫНУ КОНТЕКСІНДЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ШАРУА ҚОЖАЛЫҚТАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІН ЗЕРТТЕУ.....	318
Ш.А. Жұмадилла, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ: ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР.....	330
А.С. Карбозова, А.Ж. Бұхарбаева, Г.Б. Дузельбаева АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНДІРІСІН БАСҚАРУДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ МЕХАНИЗМІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	345
Т. Куанғалиева, Ж.Ержанова, Г. Мукашева ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОЙ ШАРУАШЫЛЫҒЫ: ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	359
А.А. Макенова, А.К. Оралбаева, А. Кизимбаева ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРЫНЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫ: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	374
Ж.К. Ромазанов, Т.Ж. Ниязов, Т.А. Карипов ҚАЗАҚСТАННЫҢ КРЕДИТТІК НАРЫҒЫН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	389
Л.М. Шаяхметова, А.М. Курманов, Ш.Т. Айтимова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕҢБЕКТІ ҚОРҒАУДЫ ЖЕТІЛДІРУ: КӘСПТІК ТӘУЕКЕЛДЕРДІ БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ӨНДІРІСТЕГІ ЖАЗАТАЙЫМ ОҚИҒАЛАРДАН САҚТАНДЫРУ СТРАТЕГИЯСЫ.....	401

СОДЕРЖАНИЕ**ПЕДАГОГИКА**

Э.Т. Адылбекова, Н.Ф. Сарсенбиева, К.М. Кулжатаева СПОСОБЫ ЭФФЕКТИВНОГО ВНЕДРЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС.....	5
А.А. Азатбакыт, А.М. Картаева, А.Т. Тамаев АНАЛИЗ И ОБУЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИИ ПЕРСОНАЖЕЙ РАССКАЗОВ М. АУЭЗОВА.....	20
Л.С. Джуманова, А.С. Сагиндыкова, Г.М. Кадырова ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ЧТЕНИЯ ТЕКСТОВ СТУДЕНТАМИ НА ЗАНЯТИЯХ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА.....	32
Д.М. Жарылгапова, А.А. Алмагамбетова, У.А. Абитаева РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНЦИЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИКИ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ МОДЕЛЕЙ.....	45
Г.Г. Ибрагимов, А.П. Мынбаева, К.Ж. Сапарбаева РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ НАПИСАНИЯ ЭССЕ У УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ИСКУССТВА РИТОРИКИ.....	62
Р.Ж. Исманова, Г.К. Ахметова ЛОГОПЕДИЯ И ОСНОВЫ НЕЙРОПСИХОЛОГИИ.....	79
Л. Казыханкызы, Д. Бабаханова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СТРАТЕГИЙ САМОРЕГУЛИРОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ЯЗЫКОВОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩИМИ УЧИТЕЛЯМИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА.....	96
Б.Д. Карбозова, М. Иманкулова, А.Б. Шормакова ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА.....	109
Г.Т. Курбанкулова, А.С. Стамбекова СПОСОБЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ К ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ.....	120

Г.О. Кожашева, А.А. Бажи, М.И. Есенова, Л. Насир
МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ
УЧАЩИХСЯ ПО МАТЕМАТИКЕ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ
ОБРАЗОВАНИЯ.....134

У.С. Марчибаева
РАЗВИТИЕ АДАПТИВНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН:
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЙ...148

Р.Ж. Мрзабаева, Н.М. Абдукадыров, Г.У. Ахметшина
ПОВЫШЕНИЕ ПРЕДМЕТНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ О ПОЛИТИЧЕСКИХ
ПОЗИЦИЯХ ОТТО ФОН БИСМАРКА В ОТНОШЕНИИ
ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ НА БЕРЛИНСКОМ КОНГРЕССЕ.....165

А.Н. Омаров, О. Кожаберген, Г.Р. Курмашева
ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ
В УНИВЕРСИТЕТЕ.....185

А.А. Сейталиева, Н.Т. Шындалиев, А.Ш. Баракова
ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....197

Г.Т. Танабаева, А.Р. Боранбаева
СПОСОБЫ РАЗВИТИЯ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА ДЕТЕЙ С
НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА
ЧЕРЕЗ СКАЗКИ.....210

А.К. Уразова, Г.А. Туякбаев, К.Т. Кудайбергенова
ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ
ЭПИСТОЛОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ АБДИЛЬДЫ ТАЖИБАЕВА.....227

Г.У. Утемисова, А.А. Алимбекова, А.И. Булшекбаева
ВЗАИМОСВЯЗЬ КИБЕРБУЛЛИНГА И АГРЕССИВНОГО ВИКТИМНОГО
ПОВЕДЕНИЯ.....241

Ш.Ш. Хамзина, А.М. Утилова, Т.Ж.Шакенова
ЭФФЕКТИВНОСТЬ СИСТЕМЫ НАСТАВНИЧЕСТВА В ШКОЛАХ.....257

ЭКОНОМИКА

Г.Е. Амалбекова, А.Н. Наренова, С.Б. Наурызкулова
МИРОВОЙ РЫНОК МЯСА ПТИЦЫ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ
РАЗВИТИЯ И ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАЗАХСТАНА.....276

К.Т. Ауезова, Ж.М. Булакбай, А.А. Жакупов ПРОЕКТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В СТРАТЕГИЧЕСКОМ ПЛАНИРОВАНИИ ПРЕДПРИЯТИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ.....	295
А. Елубаева, Чесловас Кристаускас ПОВЫШЕНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА КАК ОСНОВА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕХАНИЗМА АУДИТА ЭФФЕКТИВНОСТИ.....	307
А.М. Есиркепова, Р.К. Ниязбекова, Д.М. Махмуд ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ В КАЗАХСТАНЕ В КОНТЕКСТЕ ЭФФЕКТИВНОГО ЭНЕРГОПОТРЕБЛЕНИЯ.....	318
Ш.А. Жумадилла, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ЭКОЛОГИЯ И ИННОВАЦИИ.....	330
А.С. Карбозова, А.Ж. Бухарбаева, Г.Б. Дузельбаева ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ.....	345
Т. Куангалиева, Ж. Ержанова, Г. Мукашева ОВЦЕВОДСТВО КАЗАХСТАНА: ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ.....	359
А.А. Макенова, А.К. Оралбаева, А. Кизимбаева УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ КАЗАХСТАНА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ.....	374
Ж.К. Ромазанов, Т.Ж. Ниязов, Т.А. Карипов ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОГО РЫНКА КАЗАХСТАНА.....	389
Л.М. Шаяхметова, А. М. Курманов, Ш.Т. Айтимова СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОХРАНЫ ТРУДА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ОЦЕНКА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ РИСКОВ И СТРАТЕГИИ СТРАХОВАНИЯ ОТ НЕСЧАСТНЫХ СЛУЧАЕВ НА ПРОИЗВОДСТВЕ....	401

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Директор отдела издания научных журналов НАН РК *А. Ботанқызы*

Редакторы: *Д.С. Аленов, Ж.Ш. Әден*

Верстка на компьютере *Г.Д. Жадыранова*

Подписано в печать 29.05.2024.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

46,0 п.л. Тираж 300. Заказ 5.